

Medling vid brott

Rapport från en försöksverksamhet

BRÅ-rapport 1999:12

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos
Fritzes Kundtjänst, 106 47 Stockholm. Telefon 08-690 91 90,
fax 08-690 91 91, e-post fritzes.order@liber.se

Produktion:

Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,
Box 1386, 111 93 Stockholm. Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75,

E-post info@brottsforebygganderadet.se

BRÅ på Internet: www.brottsforebygganderadet.se

ISSN 1100-6676, ISBN 91-38-31583-1

Omslag: Ahlm & Partners

Tryck: Tierps Tryckeri AB, Tierp 1999

© Brottsförebyggande rådet

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	7
Inledning	9
Begreppet medling	9
Utvecklingen i Sverige	10
Uppdraget	11
Från idé till praktik	13
Utvecklingsfaser.....	13
Praktiska tips.....	14
Dokumentation.....	15
Projekten inom försöksverksamheten	17
Försöksverksamheten inleds	17
Organisationsformer	18
Projektens verksamhet	23
Litteratur	31
English summary	33

Förord

Den 16 april 1998 gav regeringen Brottsförebyggande rådet (BRÅ) i uppdrag att inleda, stödja, samordna och utvärdera en försöksverksamhet med medling för unga lagöverträdare (Ju 97/1394). Försöksverksamheten inleddes under hösten 1998 och resultaten ska redovisas i mars år 2000.

I denna rapport beskrivs organisationen av de 32 projekt som ingår i försöksverksamheten och redovisas den verksamhet som bedrivits när försöksverksamheten pågått ett halvår (från och med den 15 oktober 1998 till och med den 15 april 1999).

Intresset för medling som idé är stort i Sverige och i många kommuner finns planer på att starta medlingsprojekt. Men hur omsätter man idén till praktisk handling? Under försöksperiodens första del har några viktiga förutsättningar för detta utkristalliserats. Andra, tidigare kända, har bekräftats. I denna rapport diskuteras dessa förutsättningar och hur man kan arbeta för att bygga upp en fungerande medlingsverksamhet. Syftet med rapporten är att stödja den fortsatta uppbyggnaden av medlingsverksamheten. Författare till rapporten är Karin Svanberg, som utvärderar projektet, och Christina Nehlin, samordnare för försöksverksamheten. Båda är verksamma vid BRÅ.

Stockholm i augusti 1999

Ann-Marie Begler

Sammanfattning

Den 16 april 1998 gav regeringen Brottsförebyggande rådet (BRÅ) i uppdrag att inleda, stödja, samordna och utvärdera en försöksverksamhet med medling för unga lagöverträdare (Ju 97/1394). Enligt ett tilläggsdirektiv till Kommittén för brottsförebyggande arbete (KBA) angående medling (dir. 1998:31) har KBA haft i uppdrag att fördela ekonomiskt stöd till försöksverksamhet med medling och verka för att sprida kunskap om försöksverksamheten och för att nya projekt initieras.

Från och med den 1 januari 1999 har BRÅ övertagit de arbetsuppgifter som legat på KBA. BRÅ har i samband därmed fått i uppdrag att avsluta KBA:s del av medlingsuppdraget. Försöksverksamheten med medling inleddes hösten 1998, resultaten ska redovisas i mars år 2000.

I denna rapport beskrivs organisationen av de 32 projekt som ingår i försöksverksamheten och redovisas den verksamhet som bedrivits när försöksverksamheten pågått ett halvår (från och med den 15 oktober 1998 till och med den 15 april 1999).

Med utgångspunkt i den information som hittills samlats in från försöksverksamhetens projekt kan det förlopp som en medlingsverksamhet genomgår från idé till fungerande verksamhet beskrivas i sex faser: Idéfasen, förankringsfasen, organisationsfasen, genomförandefasen, verksamhetsfasen och upprätthållandefasen.

Viljan och engagemanget från en eller helst ett par personer, som är beredda att omsätta idén till praktik och själva agera medlare, är en viktigt förutsättning för att verksamheten ska komma igång. När försöksverksamheten startade hade en handfull projekt redan kommit så långt som till verksamhetsfasen och ännu några befann sig i genomförandefasen, det vill säga de hade börjat genomföra medlingar. Flertalet av projekten har dock under det första halvåret, gått från idéfasen eller förankringsfasen till organisationsfasen, det vill säga de har gått från idé till att ha en organisation med de flesta förutsättningarna klara för att kunna bedriva en löpande medlingsverksamhet. Ett fåtal av dessa har börjat medla och befinner sig således i genomförandefasen.

Det innebär att sammanlagt ungefär hälften av försöksverksamhetens projekt genomför medlingar. Under försöksverksamhetens första halvår genomfördes cirka 170 medlingar fördelade på 16 projekt. Av de medlingar som hittills genomförts utgörs en majoritet av snatteriärenden, där brottsoffret företräder ett företag och där gärningsmannen inte sällan är under 15 år. Det är främst projekten i verksamhetsfasen som genomför medlingar vid grövre brott. Cirka 15 procent av medlingarna, som utförts under det första halvåret av försöksverksamheten, gällde våldsbrott, främst misshandel.

När ett medlingsprojekt ska starta bör man sätta sig in i ortens kriminalstatistik för att kunna avgöra vilket underlag det finns för att verksamheten ska kunna hållas på en nivå som kan anses meningsfull. Man bör också formulera syftet och målsättningen med verksamheten. Formuleringen bör grunda sig på

erfarenheter från andra projekt, utvärderingar av dessa och forskning på området. Syften och målsättningar är nödvändiga för att kunna driva en tydlig och välgrundad verksamhet och möjliggör utvärdering av arbetet. Utvärderingar kan ligga till grund för förändringar av verksamheten men är också värdefulla för erfarenhetsutbyte mellan projekt. Utvärderingar krävs också som underlag för politiska eller organisatoriska beslut.

Medlingsverksamheten i Sverige har utvecklats på ett spontant sätt utan regleringar. Det innebär att verksamheterna organiserats på olika sätt. De flesta projekten inom försöksverksamheten är organiserade inom kommunernas socialtjänst, antingen som en fristående verksamhet eller som en verksamhet som sköts parallellt med övrig verksamhet. Enstaka projekt bedrivs av polisen eller som ideell förening. Den stora variationen ligger i med vilka andra myndigheter och organisationer – och på vilket sätt – projekten samarbetar.

Den enskilt viktigaste faktorn, som avgör om en medlingsverksamhet ska kunna fungera fortlöpande, är om och hur många ärenden som hänvisas till projektet. Detta, i sin tur, beror på hur samarbetet med andra myndigheter fungerar. Ett väl utbyggt samarbete med polisen är en förutsättning för en fungerande medlingsverksamhet. Tillströmningen av medlingsärenden till projekten beror också på lokala förhållanden och enskilda tjänstemäns inställning. Om det inte finns någon formaliserad överföring av ärenden till medling, varierar tillströmningen över tid och mellan olika kommuner.

Inledning

Begreppet medling

Att sammanföra ungdomar, som begått brott med den person som utsatts för brottet, praktiseras sedan några år i ett antal svenska kommuner. Sådana möten beskrivs ofta som medlingsverksamhet. Det finns dock ingen entydig definition av vad medling är. Medlingsverksamheter både nationellt och internationellt formulerar sina mål och syften på delvis olika sätt, även om innehållet i praktiken har mycket gemensamt.

Det centrala för medlingsverksamheter världen över är mötet mellan brottsoffer och gärningsman. Ett medlingsmöte går oftast till så att man sammanför offer och gärningsman som var och en får beskriva sin version av vad som hänt. Gärningsmannen beskriver, såvitt möjligt, varför han eller hon begått brottet eller handlingen och brottsoffret beskriver vilka konsekvenser brottet fått för hans eller hennes del. Brottsoffret kan också ställa frågor om det inträffade till gärningsmannen. Samtalet leds, men styrs inte, av en opartisk medlare. Oftast ber gärningsmannen brottsoffret om ursäkt. Ibland leder medlingar till att ett avtal skrivs om hur gärningsmannen ska kunna kompensera brottsoffret för den skada denne lidit. Det kan innebära att man arbetar av en materiell skuld eller skriver ett avtal om hur gärningsmannen respektive brottsoffret ska förhålla sig till varandra i fortsättningen.

Det är dock vanligt att medlingar inte leder till något avtal, i vissa ärenden är det inte heller syftet. I dessa medlingar är det bland annat den pedagogiska effekten för gärningsmannen som anses vara det viktiga, kombinerat med att brottsoffret gets en chans att möta den som gjort honom eller henne illa.

Syftet med att arrangera ett medlingsmöte kan således variera även inom en medlingsverksamhet.

Forskaren och medlingspraktikern Mark Umbreit menar att olikheterna mellan olika medlingsprojekt består i vilket värde man tillmäter just avtalet om gottgörelse i förhållande till det personliga mötet. Han betecknar de olika inriktningarna som ”avtalsstyrd” respektive ”humanistisk” och konstaterar att den avtalsstyrda typen av medling är den mest utbredda i hela västvärlden (Umbreit, 1996).

En till medling närbesläktad metod att sammanföra brottsoffer och gärningsmän är familjerådslag (”family group conferencing” i engelskspråkig litteratur). Metoden har utvecklats på Nya Zeeland, är hämtad från urbefolkningens sätt att hantera konflikter och innebär i korthet att parternas familjer och anhöriga träffas för att gottgöra brottet och lägga upp en handlingsplan för gärningsmannens framtid (Apropå 1999:2).

Medlingsverksamheter världen över förhåller sig olika till respektive lands rättsprocess. Ibland är medlingen något som kan påverka vid åtalsfrågan eller straffmätningen, ibland är den en påföljd i sig eller en ingrediens i en påföljd.

Andra gånger är medlingen något som sker parallellt med rättsprocessen utan att det finns någon relation dem emellan.

I samtliga nordiska länder förekommer medling vid brott. Norge och Finland har bred erfarenhet av metoden, medan utvecklingen i Danmark nyligen påbörjats. I Danmark pågår en liknande försöksverksamhet som den i Sverige.

I Finland ger lagstiftningen möjlighet till medling vid vissa brott och tvistemål, oavsett gärningsmannens ålder. Vid civilrättsliga tvister, vissa lindrigare brott under allmänt åtal och när lagstridiga handlingar begåtts av ungdomar avbryts den påbörjade juridiska processen när medling genomförts och avtalet från medlingen uppfyllts.

I Norge är konfliktråden (de norska medlingsinstitutionerna), genom lagen om konfliktråd, fullständigt integrerade i rättsväsendet som en särskild sanktion. Överföringen av ärenden till konfliktråd sker i första hand när reaktionen annars skulle ha varit åtalsunderlåtelse, böter eller villkorlig dom, och främst när en ung person begått ett brott. Om medlingen inte ger något resultat i form av ett avtal, återförs ärendet till polisen. Avtalet följs upp och efter att det genomförts blir ärendet liggande i konfliktrådet i sex månader. Om gärningsmannen inte begått något nytt brott under denna period, ger åklagaren en villkorslös åtalsunderlåtelse och den unge blir inte registrerad i något kriminalregister (Nehlin, Lindström och Svanberg, 1998).

I forskningen tar man ofta upp medling inom ett ämnesområde som kallas ”reparativ rättvisa” (restorative justice i engelskspråkig litteratur). Här läggs stor vikt vid samhällets reaktion på brott. Bland annat betraktas brott som en konflikt som, så långt som möjligt, bör lösas av de inblandade parterna. Gärningsmannen ska hållas ansvarig för sina handlingar, förstå och ställa till rätta. Reaktionen vid ett brott ska inte i första hand innebära en återbetalning av en abstrakt skuld till samhället utan vara en direkt och konkret gottgörelse av skulden till brottsoffret. Enligt detta synsätt är det viktigare att ge brottsoffret och gärningsmannen en chans att söka försoning och avslut än att straffa gärningsmannen. Teoretiker med detta synsätt ger brottsoffret en central roll och många menar att arrangerade möten mellan brottsoffer och gärningsmän innebär ett informellt tillrättavisande, som ger brottsoffret möjlighet att få svar på frågor som uppstått efter brottet och konfrontera den person som kanske givit upphov till rädsla och otrygghet (Christie, 1977; Zehr, 1990; Umbreit, 1994; Van Ness och Strong, 1997).

Praktisk medlings- eller närliggande verksamhet har dock liten eller ingen förankring alls i denna teoretiska ansats, åtminstone inte i Sverige.

Utvecklingen i Sverige

Redan 1977 påpekade en arbetsgrupp i en utredning från BRÅ att konfrontation mellan gärningsman och brottsoffer kunde ha pedagogiska fördelar. Man ansåg att metoden skulle kunna bidra till att minska spänningar mellan parterna och lägga grunden till en positiv uppgörelse mellan dem. Men arbetsgruppen

var inte villig att föreslå att medling skulle bli en ny påföljd, eftersom man antog att den skulle kunna upplevas negativt av brottsoffret (Brottsförebyggande rådet, 1977). Under hela 1980-talet motionerade emellertid flera politiker från olika partier i riksdagen om att medling borde införas som en påföljd, framför allt vid ungdomsbrott.

Det första svenska medlingsprojektet startades år 1987 i Hudiksvall. En engagerad polis insåg att möjligheten fanns att sammanföra ungdomar, som begått brott, med offren för brotten. Han började genomföra medlingar utan att ha någon anknytning till den debatt som fördes på politisk nivå eller till forskning på området. Samma år startades ett medlingsprojekt i Solna/Sundbyberg i Föreningen skyddsvärnets regi.¹ Medlingsprojektet hade det finska Vandaprojektet som förebild. Mot 1990-talets mitt hade en handfull medlingsprojekt startats i olika kommuner i Sverige.

Regeringen gav år 1994 Riksåklagaren (RÅ) i uppdrag att kartlägga de erfarenheter som hittills fanns av att bedriva medlingsprojekt. RÅ skulle vidare utarbeta en eller flera modeller för hur medlingsverksamhet för unga lagöverträdare skulle kunna bedrivas. Av rapporten från RÅ framgår att medlingsverksamhet kan utvecklas till en alternativ eller kompletterande sanktion för främst ungdomar som har begått brott. En modell för hur detta skulle kunna gå till redovisas tillsammans med en rad förslag på lagändringar. Från Justitiedepartementets sida menade man att det fanns skäl för att den spontana utvecklingen av medlingsprojekt, som redan skett, ytterligare skulle kunna få utvecklas. Det föreslogs att en rikstäckande försöksverksamhet skulle inrättas och att en vetenskaplig utvärdering av den skulle genomföras innan statsmakterna lade fast formerna för medlingsverksamhet i exempelvis lagstiftning på området (Riksåklagaren, 1996).

I april 1997 enades riksdagens justitieutskott om att hemställa till regeringen om att en försöksverksamhet med medling skulle inledas på nationell nivå.

Uppdraget

Den 16 april 1998 gav regeringen BRÅ i uppdrag att inleda, stödja, samordna och utvärdera en försöksverksamhet med medling för unga lagöverträdare (Ju 97/1394). Regeringen beslutade vidare att ge en särskild utredare i uppdrag att analysera medlingens roll i rättssystemet (Dir. 1998:30).

Försöksverksamheten inleddes hösten 1998, resultaten ska redovisas i mars år 2000. BRÅ har i samråd med KBA och den särskilde utredaren, utsett vilka typer av projekt som försöksverksamheten ska omfatta (Dir. 1998:31). KBA har också fördelat ekonomiskt stöd till enskilda projekt.²

---

¹ Skyddsvärnet är en ideell hjälporganisation för frigivna fångar och deras familjer.

² KBA avslutade sin verksamhet vid årsskiftet 1998/1999 då också delar av verksamheten fördes över till BRÅ.

BRÅ ska fungera som samordnare och stöd för projekten samt verka för att kontakter etableras såväl mellan de olika projekten som mellan de myndigheter och organisationer som berörs av försöksverksamheten.

Utvärderingen ska beskriva de projekt som omfattas av försöksverksamheten, beskriva för- respektive nackdelar med de olika projekten och belysa vilka effekter medling har för unga lagöverträdarens återanpassning och för brottsoffren. Utvärderingen ska också innehålla en analys av hur medling påverkar kostnaderna för rättsväsendet. I regeringens uppdrag till BRÅ kan således två olika funktioner urskiljas, dels den stödjande/samordnande, dels den utvärderande.

De olika projekt som ingår i försöksverksamheten befinner sig i skilda faser av utveckling – i många projekt har man fortfarande inte utfört sin första medling. Därför redovisas först en typisk utveckling av ett medlingsprojekt tillsammans med råd som kan underlätta arbetet för dem som vill starta en medlingsverksamhet. Därefter redovisas hur medlingsverksamheter är organiserade på ett antal försöksorter, som får exemplifiera hur medlingsverksamhet kan bedrivas och organiseras.

Avslutningsvis redovisas den medlingsverksamhet som fram till mitten av april år 1999 bedrivits inom ramen för försöksverksamheten. Frågor som vem som initierat medlingen, vilka brott det medlas i, när i rättsprocessen medling aktualiserats och hur samarbetet mellan dem som berörs av medlingsverksamheten fungerat, redovisas bland annat.

Från idé till praktik

Utvecklingsfaser

För att förstå hur ett medlingsprojekt utvecklas, beskrivs här processen från idé till fungerande, löpande medlingsverksamhet. Utvecklingen kan indelas i sex faser.

1. *Idéfasen.* Initiativet till att starta en medlingsverksamhet kommer oftast från dem som dagligen kommer i kontakt med unga gärningsmän och brottsoffer. Vanligtvis personer inom exempelvis kommunens socialtjänst eller polisen som av olika anledningar söker nya sätt att ta itu med problem som de möter i sin vardag. De kan ha tagit intryck från andra organisationers sätt att hantera problem eller kanske varit på ett studiebesök i en medlingsverksamhet.

2. *Förankringsfasen.* En stor del av verksamheten går åt till att sprida information till politiker och andra beslutsfattare inom kommunen samt att söka medel internt och externt. Målsättning och syfte formuleras ofta på ett sätt som man antar passar dessa målgrupper, exempelvis ”minskad ungdomskriminalitet”.

3. *Organisationsfasen.* Verksamheten organiseras och samarbetsformer med övriga inblandade instanser skapas. Många börjar här med arbetet att anställa en projektansvarig. Verksamheten anpassas i hög grad till de praktiska förutsättningar som finns vad gäller till exempel pengar, tid och engagemang utifrån. En stor del av arbetet går åt till att få igång ärendetillförseln till projektet.

4. *Genomförandefasen.* Medlingar börjar genomföras. Till en början oftast vid lättare egendomsbrott som snatterier och skadegörelser. Utifrån vunna erfarenheter formas projektets inriktning. Problem i samarbetet med andra instanser kan tillstöta – ärendetillströmningen kan till exempel uppfattas som långsam. Rutiner för arbetet börjar formas.

5. *Verksamhetsfasen.* Medlingar har genomförts under en längre tid. Projektet har funnit sin form, initiativtagarna ser i sin praktiska verksamhet vilka direkta verkningar medlingen har, och kan formulera syften och målsättningar utifrån detta. Här kan projektet inspirera andra projekt som befinner sig i fas ett eller två. Projektet kan dock utvecklas och ändra inriktning beroende på de praktiska förutsättningar som finns (medel, tid etc.) och utifrån de erfarenheter man drar av att ha bedrivit verksamheten en längre tid.

6. *Upprätthållandefasen.* Här har rutiner skapats så att medling är en etablerad del av bemötandet av ungdomar som begått brott. Verksamheten är känd och ”anlitas” av flera olika instanser. Ett typiskt problem under upprätthållandefa-

sen är att organisationen är bräcklig – ofta centrerad runt en person – och i hög grad beroende av vilket stöd den får från ledning, kolleger och samarbetspartners. Ojämn ärendetillförsel, som främst beror på yttre faktorer, är ett annat problem.

Faserna kan naturligtvis överlappa varandra och ibland kan ett projekt gå tillbaka till en tidigare fas.

Praktiska tips

I många kommuner finns planer på att starta medlingsprojekt. Men hur kommer man igång och hur upprätthåller man en sådan verksamhet? Under försöksperiodens första del har några viktiga förutsättningar för detta utkristalliserats. Andra, tidigare kända, har bekräftats.

Initiativet till att starta en organiserad medlingsverksamhet kommer oftast från enskilda poliser, socialarbetare med flera. Ibland driver politiker frågan, men då måste de hitta någon som kan sätta planerna i verket. Viljan och engagemanget från en eller helst ett par personer, som är beredda att omsätta idéer till praktisk handling och själva agera medlare, verkar vara en viktigt förutsättning för en medlingsverksamhet.

Att bedriva medlingsverksamhet bygger i stor utsträckning på samarbete och förtroende mellan verksamheten och i första hand socialtjänsten, polisen, åklagarkammaren och tingsrätten. I en medlingsverksamhet bör man därför sätta sig in i ortens statistik när det gäller ungdomsbrott och också lära känna rutiner vad gäller hanteringen av dessa brott. Hur ser brottsligheten i kommunen ut och vilket underlag, vilket antal tänkbara medlingsbrott, finns för att verksamheten ska kunna hållas på en nivå som kan anses meningsfull? I mindre kommuner kan det ibland vara befogat att redan från början söka samverkan med närbelägna kommuner i samma storlek.³

Utöver att skaffa sig kunskap om den lokala brottsstatistiken, kan man få kunskap om medlingens teori och praktik vid till exempel studiebesök hos andra projekt, hos Föreningen för Medling i Sverige, på BRÅ:s webbplats och på andra webbplatser på Internet och genom litteratur och artiklar. (Tips om webbplatser, artiklar och litteratur ges i litteraturförteckningen.)

Om polisen är den som främst ska förmedla medlingsärenden är det en fördel om projektarbetarna kan ha nära kontakt med polishuset eller närpolisstationen för att lära känna rutiner och för att, i sin tur, tydliggöra hur medlingen kommer att fungera. Detsamma gäller socialtjänsten. Båda instanserna måste få förtroende för verksamheten. Medlingsverksamhet är en förhållandevis ny företeelse i Sverige och man har ännu inte hittat formen för hur verksamheten ska fogas in i de ordinarie rutinerna. Det kan vara bra att en eller två personer håller i verksamheten och är dess ansikte utåt. Att introducera medling handlar i

---

³ Detta sker för övrigt i stor utsträckning i Norge, som har infört medling i rättssystemet; flera mindre kommuner samverkar om medlingsorganisationen.

hög grad om att förändra invanda rutiner och tänkesätt. Utvecklingsfrågor och avvägningar i enskilda medlingsfall bör över tid inte bäras av en enda person. För att upprätthålla och vidareutveckla verksamheten bör minst två personer vara mer eller mindre direkt involverade i den.

Att informera om medling är en nödvändig del av arbetet med att etablera och upprätthålla verksamheten. Informationen måste ske kontinuerligt, både för att göra verksamheten känd för allmänheten och för att samarbetspartners – till exempel handläggare hos polis och socialtjänst – regelbundet byts ut.

Medlingsverksamheten bör uppfattas som neutral av både samarbetspartners och av ungdomar och deras brottsoffer. Att lägga medlingen inom socialtjänstens ordinarie, myndighetsutövande arbete med ungdomar kan skapa problem, även av praktisk natur. Det har till exempel visat sig svårt för en enskild tjänsteman att både utveckla medlingsverksamhet och handlägga ärenden hos socialtjänsten eller polisen, eftersom handläggningen tenderar att ta över vid hög arbetsbelastning. Utöver det informationsarbete som nämns ovan, krävs ganska omfattande förberedelser innan en medling kan komma till stånd.

Grundregeln är att allvarigare brott kräver mer omfattande förberedelser i form av bland annat församtal med båda parter. För brottsoffret innebär ett personligt möte med medlaren en ökad trygghet inför medlingen. Medlaren bör också noggrant undersöka den unges vilja och inställning före dessa medlingar. Många medlare upplever att förberedelserna också för enklare medlingar tar mer tid i anspråk än vad de tänkt sig. Dessutom leder alla förberedelser inte alltid fram till en genomförd medling. Förberedelserna i sig kan dock vara av värde för de inblandade.

Medlarens roll är central. Medlaren står för mötets *struktur* och ramarna för detta. Medlarens förberedelser har här avgörande betydelse för hur trygg denna del av medlingen upplevs. Varje medlare måste dessutom reflektera över begreppet *opartiskhet*. Båda parter ska känna sig sedda och lyssnade på av medlaren, utan att denna tar ställning för någon av parterna. Vidare ska medlaren försöka skapa en så avspänd atmosfär som möjligt.

Vikten av att ha en ändamålsenlig lokal för medlingsmötena ska inte underskattas. Inte bara medlarens bemötande utan även miljön har stor betydelse för deltagarna i medlingen. Lokalen bör vara neutral, lättillgänglig och ge möjlighet till ostörda samtal.

Dokumentation

När ett medlingsprojekt ska starta bör man noggrant formulera syftet och målsättningen med verksamheten. Formuleringen bör grunda sig på erfarenheter från andra projekt, utvärderingar av dessa och forskning på området. Syften och målsättningar är nödvändiga för att kunna driva en tydlig och välgrundad verksamhet och möjliggör utvärdering av arbetet. Det är därför viktigt att inte formulera orealistiska målsättningar, ett vanligt misstag i förankringsfasen – när man vill övertyga omgivningen om nödvändigheten av en sådan verksam-

het. Att kontinuerligt ifrågasätta och eventuellt omformulera sina syften och målsättningar, är viktigt för projektets utveckling.

Utvärderingar kan ligga till grund för ett sådant ifrågasättande men är också bra för erfarenhetsutbytet mellan olika projekt. Utvärderingar behövs också för att man ska kunna fatta politiska eller organisatoriska beslut om verksamheten.

Utvärderingarna bör ha en vetenskaplig inriktning och utföras av en av projektet oberoende person. Denna person bör kopplas in på ett tidigt stadium i arbetet. Den som driver ett projekt kan underlätta för utvärdering och forskning genom öppenhet för granskning och genom att utförligt dokumentera sitt arbete.

Dokumentationen ska bland annat innehålla en beskrivning av projektets organisation, syften och målsättningar liksom en utförlig information om själva medlingsförfarandet. För varje fall som inleds bör kontakter med inblandade parter noteras (såväl före som efter medlingstillfället). I de fall någon av parterna tackar nej till medling bör skälet till detta anges. En redogörelse för det brott eller den händelse som föranleder medlingen kan ge en bra bakgrund för en utomstående granskare. För att inte dokumentationen ska bli för tidskrävande och upplevas som arbetsam kan ett enkelt protokoll över medlingarna upprättas. I protokollet bör bakgrundsinformation om de inblandade ingå, exempelvis kön och ålder. (För exempel på protokoll, kontakta BRÅ.)

Det finns inget enkelt sätt att mäta medlingens effekter på. Att påvisa hur ett möte med ett brottsoffer eller gärningsman inverkar på enskilda individers fortsatta liv, kräver en god inblick i individens bakgrund, förutsättningar och upplevelse av medlingen. En bra metod för att fånga upp något av detta är djupintervjuer, helst med uppföljande intervjuer efter tre till fem år. Anteckningar om hur man kan kontakta deltagarna i medlingen för en förfrågan om en intervju bör därför sparas.

För det interna utvecklingsarbetet kan det vara värdefullt att dokumentera intrycken från medlingen, exempelvis i dagboksform liksom att följa vad som sker i ärendet efter medlingen, till exempel vid ett eventuellt rättsligt förfarande.

Projekten inom försöksverksamheten

Försöksverksamheten inleds

I samband med sitt uppdrag till KBA och BRÅ, ställde regeringen 6,5 miljoner kronor till förfogande för genomförandet av försöksverksamheten med medling för unga lagöverträdare. Information om medelstildelningen till medlingsprojekt sköttes av KBA under hösten 1998. Informationen gavs via annonsering i bland annat Kommunaktuellt. Fram till och med årsskiftet 1998/1999 hade ett 40-tal ansökningar om medel till medlingsprojekt kommit in till KBA. Under hösten 1998 delade KBA ut medel till medlingsprojekt vid tre olika tillfällen; i september, november och december. Det beslöts att alla medlingsprojekt, som tilldelades pengar från KBA före årsskiftet 1998/1999, skulle ingå i försöksverksamheten (SOU 1999: 61).

Trettio projekt, från Lund i söder till Umeå i norr, kom därmed att ingå i försöksverksamheten. Cirka 10 hade redan pågått en längre tid, drygt tjugo sökte medel för att starta en verksamhet. Majoriteten av projekten låg således fortfarande i startgroparna vid årsskiftet 1998/1999. Det innebär att en del av projekten inte hade utfört några medlingar när försöksverksamheten inleddes. Några av dem har fortfarande inte medlat fram till mitten av april 1999.

Borlänge	Sollentuna
Eskilstuna	Solna/Sundbyberg/Ekerö
Forshaga	Stockholm (Kungsholmen)
Göteborg (Jour)	Stockholm (Maria, Gamla stan)
Göteborg (Linnéstaden)	Stockholm (Skärholmen)
Göteborg (Västra Frölunda)	Stockholm (Vantör)
Haninge	Sundsvall
Helsingborg	Timrå
Hudiksvall/Nordanstig	Tyresö
Järfälla	Umeå
Laholm	Uppsala
Lund	Värmdö
Mariestad	Västerås (Kommun)
Motala	Västerås (Revansch)
Mölnadal	Örnsköldsvik
Skövde	Österåker

Figur 1. Projekt i försöksverksamheten med medling för unga lagöverträdare.

Utöver de 30 projekt, som tilldelats medel före årsskiftet 1998/1999, ingår ytterligare två projekt i försöksverksamheten; Tyresö och Västerås kommun. Tyresö kommun deltar trots att de inte tilldelats medel från KBA. Medlingsverksamheten där ingår dock som ett moment i kommunens arbete med brottsförebyggande verksamhet, som har tilldelats medel från KBA.

Sedan mars 1999 ingår även Västerås kommuns medlingsprojekt – ett äldre projekt som bedrivit medlingsverksamhet sedan 1994. Det har bedömts som angeläget för övriga projekt i försöksverksamheten och för utvärderingen att projekt som har en fungerande verksamhet deltar. Dessa projekt studeras närmare med avseende på exempelvis ärendetillströmning och deltagarnas uppfattning om medlingen.

Sedan januari 1999 har ytterligare tre projekt erhållit medel; Åstorp, Kalmar och Lidköpings kommun. Dessa projekt ingår dock inte i försöksverksamheten. Medel har även tilldelats instanser som inte direkt syftar till att utföra medlingar, Föreningen för Medling i Sverige, för vidareutveckling av föreningsverksamheten och Svenska kommunförbundet, för en utvärdering av familjerådslag för ungdomar som begått brott.

Organisationsformer

Enligt uppdraget ska projekten i försöksverksamheten vara av olika slag, exempelvis bedrivs av olika typer av organisationer. I de allra flesta fall är det dock kommunen som är huvudman. Men det innebär inte att projektorganisationerna ser likadana ut (se sid. 15). Försöksverksamhetens olika projekt präglas av en mer påtaglig variation – de befinner sig i skilda faser vad gäller utvecklingen av projekten (se faserna sid. 13-14).

När försöksverksamheten inleddes befann sig majoriteten av projekten i förankringsfasen och några i idéfasen. Det innebär att många av projekten mycket väl kan ha tagit en annan form eller inriktning i slutet av försöksverksamheten. De flesta har under det första halvåret bedrivit informationsarbete och börjat forma en organisation, det vill säga gått in i organisationsfasen. En handfull projekt har börjat medla och är därmed inne i genomförandefasen.

Endast ett fåtal projekt har kommit så långt som till verksamhetsfasen och det är de som startade under åttiotalet eller nittiotalets första hälft. Dessa projekt hade således börjat medla redan innan försöksverksamheten inleddes. För dem har de tilldelade medlen inneburit att de kunnat utveckla verksamheten på olika sätt. Till exempel genom att utbilda lekmannamedlare, anställa en person eller på annat sätt öka resurserna i verksamheten. Hur lång tid det tar att nå verksamhetsfasen varierar beroende på praktiska förutsättningar. Under gynnsamma förhållanden (inga övriga arbetsuppgifter, minst två anställda och positivt inställda samarbetspartners med mera) bör ett projekt kunna nå verksamhetsfasen inom ett halvår.

Majoriteten av de projekt som ingår i försöksverksamheten drivs kommunalt medan två är ideella föreningar och ett är organiserat inom polisen. Pro-

jekten skiljer sig dock avsevärt från varandra bland annat beroende på vilka andra organisationer de samarbetar med. Alla försöksverksamhetens projekt samarbetar med polisen och så gott som alla samarbetar med eller har socialtjänsten som huvudman. Cirka hälften av projekten samarbetar med en kyrka eller ett samfund genom att de till exempel bistår med lokaler för medlingarna eller med medlare från samfundets personal. Tre av projekten samarbetar med privata företag och några samarbetar med kommunala trafikbolag, köpmannaföreningar, frivården eller skolor. På några orter planerar man att brottsofferjourer ska delta aktivt, som medlare eller som stöd för brottsoffret under medlingen. Två sådana projekt, som nyligen börjat genomföra medlingar (efter den 15 april 1999) är projekten i Sundsvall och Timrå.

Nedan följer några olika typer av organisationsformer som gäller för försöksverksamhetens projekt

Kommunalt drivna projekt

De flesta av de kommunala medlingsprojekten är inordnade direkt under socialtjänstens individ- och familjeomsorg, oftast inom denna enhets specialiserade ungdomsarbete. En del projekt sköts av en eller flera socialsekreterare, som parallellt arbetar med uppgifter av mer fältinriktat slag eller myndighetsarbete inom socialtjänsten. En handfull projekt är helt fristående från övrig verksamhet inom kommunen eller socialtjänsten och arbetar endast med medling, ibland dock kombinerat med liknande uppgifter.

Parallellt med övrig kommunal verksamhet

Lund

Ett exempel på ett medlingsprojekt som sköts parallellt med socialtjänstens övriga ungdomsarbete på fältet är Lundaprojektet "Offer – ung gärningsman ska mötas" som startades av Lunds socialtjänst 1995. Projektet drivs av en socionom som främst arbetar på skolor i Lund med uppsökande verksamhet riktad mot ungdomar. Denne samarbetar tätt med en annan socionom, placerad vid Lunds polis, som föreslår lämpliga ärenden för medling genom att sända förundersökningsprotokoll till medlingsprojektet. Den medlingsansvarige tar kontakt med brottsoffer och gärningsmän för att höra om intresse finns för medling. Medlingarna utförs i svårare ärenden av den medlingsansvarige och i enklare ärenden av lekmannamedlare.

Eskilstuna

Projektet i Eskilstuna har hämtat inspiration från Norge och startade efter en introduktionskurs som hölls i Eskilstuna av två norska medlare 1997. Ansvariga är två socionomer vid individ- och familjeomsorgens ungdomsgrupp. De sköter administrationen medan lekmän utför själva medlingen. Socionomerna ägnar sammanlagt cirka 30 procent av en heltidstjänst åt medlingsverksamheten. Ärenden kommer till projektet främst från polisens ungdomsutredare. Lekmännen bedömer därefter möjligheterna att genomföra medling. Anses det vara möjligt genomförs medlingen av lekmännen. En genomförd medling rapporteras till de ansvariga socionomerna via medlingsprotokoll och via samlingar som ordnas för medlarna.

Projektet i bland annat Tyresö, Värmdö, Timrå och Sundsvall är också organiserade så att ansvaret för driften av medlingsprojektet ligger på en eller flera personer, som utöver detta också ansvarar för eller bedriver myndighetsutövning.

Fristående från övrig kommunal verksamhet

Västerås

Västerås har sedan 1995 haft två parallella medlingsverksamheter. Projektet "Revansch" startades av socialtjänstens ungdomsgrupp och inbegrep då även en konsult. Verksamheten kom att inriktas på snatterier och enklare fall av skadegörelse. Sedan 1995 drivs projektet av konsulten, som en stiftelse, med stöd bland annat av det lokala näringslivet. Projektets inriktning är brott mot företag.

I medlingsverksamheten i kommunal regi inriktades arbetet i stället på att medla i allvarigare brott som misshandel och olaga hot. Verksamheten drivs inom den kommunala enheten "Fritid och Ungdom". Efter en försöksperiod permanentades projektet. Förutom medlingen har man två andra program på samma enhet. Det ena kallas "Duvan" och riktar sig till ungdomar som begått eller som befaras begå våldsbrott. Det andra kallas "Ungdomsprogrammet". Där får ungdomar, som blivit dömda till vård inom socialtjänsten, genomgå en serie samtal med olika praktiker och delta i en gruppträff där även föräldrarna är med. Ungdomarna träffas också i grupp och samtalar runt olika teman. Programmen ska kunna kombineras med medling beroende på den unges behov. Medlingen utförs av både lekmän och socionomer från kommunen.

Sedan hösten 1998 har de bägge verksamheterna fått en gemensam organisation. Ansvaret att driva medling vilar nu på kommunens medlingsansvarige, som fördelar ärenden till antingen konsulten vid stiftelsen Revansch eller till kommunens medlare. Ärendena kommer huvudsakligen från kommunens socialsekreterare. Verksamheten betalas av och får uppdrag från Västerås stads sju områden (kommundelar).

Exempel på andra projekt som är fristående från kommunal verksamhet är Uppsala, Borlänge och Helsingborg.

Projekt inom polisen

Hudiksvall

I flera av de kommunalt drivna projekten är den medlingsansvarige placerad hos polisen, till exempel i Laholm och Örnsköldsvik. Ett projekt i försöksverksamheten är dock initierat och drivs av polisen, nämligen projektet i Hudiksvall. Verksamheten i Hudiksvall startade år 1987 och är således ett av de äldsta projekten i Sverige. Polisen i Norra Hälsinglands polisområde har huvudansvaret för verksamheten, som sker i samarbete med Hudiksvalls och Nordanstigs kommun samt åklagarmyndigheten i Hudiksvall. Polisen informerar alla skolungdomar om projektet, vilket gjort det välkänt på orten. I samband med polisförhör erbjuds ungdomar att delta i medling. Polisens ungdomsansvarige, och i vissa fall kommunens ungdomssekreterare, har sedan hand om kontakten med de unga gärningsmännen, föräldrarna och brottsoffren. En halvtidsanställd polis⁴ utför medlingarna. Efter medlingen skickas ett yttrande till åklagaren och domstol om så begärs. I yttrandet beskrivs vad som sagts vid medlingen och hur gärningsmannen förhåller sig till gärningen. I vissa fall kan yttrandet leda till att åtalet läggs ner.

Ideellt drivna projekt

Solna-Sundbyberg-Ekerö

Medlingsverksamheten i Solna-Sundbyberg-Ekerö startade år 1987 i Föreningen skyddsvärnets regi. Projektet pågick till 1990, då ett uppehåll gjordes, varefter det återupptogs år 1994. Numera bedrivs verksamheten av en ideell förening. Enligt stadgarna ska medlarna vara vanliga, medkännande och opartiska medmänniskor, det vill säga lekmän. Socialförvaltningen och polisen överlämnar ärenden till föreningen. Medlemmarna i föreningen anser att en fördel med organisationsformen är att gärningsman och brottsoffer kan mötas på ett inofficiellt plan och tala fritt utan att känna sig övervakade av en myndighet. Genom de medel som tilldelats projektet har man kunnat anställa en av sina medlemmar för att koordinera och driva verksamheten.

---

⁴ Projektet gjorde ett uppehåll när närpolisreformen genomfördes.

Övriga organisationsformer för projekt

Tyresö

År 1998 tilldelades Tyresö kommun medel från KBA för att utveckla ett lokalt brottsförebyggande projekt. Projektledaren är centralt placerad i kommunens administration för att inte låsas till någon specifik del av kommunens verksamhet. Projektet arbetar med både situationell och social brottsprevention⁵ där medlingsverksamheten ingår som en del i projektet. En person på socialtjänsten ansvarar för medlingsverksamheten men har även andra arbetsuppgifter. Polisen hänvisar ärenden till den medlingsansvarige som i sin tur lägger ut dem på medlarna. En av medlarna är diakonissa i kyrkan där medlingarna även utförs. Två lekmannamedlare är också knutna till projektet. Medlarna återrapporterar till den medlingsansvarige efter varje medling och skickar ett yttrande till åklagare eller tingsrätt i de fall detta begärs. Inom det brottsförebyggande projektet finns ett delprojekt som kallas ”snabba åtgärder”. Det innebär att man ger ungdomar, som begått brott av enklare slag – främst skadegörelse – en chans att arbeta av sin skuld till den som utsatts för brottet. Deltagande i detta projekt kan avtalas fram i medlingen.

Göteborg

Stadsdelsnämnden i Högsbo, Göteborg, är huvudman för ett medlingsprojekt som sker i samverkan mellan fem stadsdelar, polis, ungdomsenheten inom socialtjänsten och missionsförbundet. Projektet startade år 1997. Kostnaderna (förutom bidrag utifrån) för verksamheten delas mellan de samverkande enheterna som också har varsin representant i den ledningsgrupp som har inrättats. Ansvarig för verksamheten är en halvtidsanställd pastor från missionsförbundet. En socionom vid polisens ungdomsjour och en polis är knutna till projektet och förser verksamheten med ärenden. En socialsekreterare från var och en av de fem inblandade stadsdelsnämnderna är utsedd att vara projektets kontaktperson. Medlingarna sker oftast i missionsförbundets lokaler och utförs av den medlingsansvarige eller av någon av de lekmannamedlare som knutits till projektet.

Kyrkor och samfund är engagerade i ytterligare flera av försöksverksamhetens projekt, till exempel Tyresö, ”medlarpoolen” i Göteborg och Järfälla. Oftast genom att bistå med medlare från kyrkans personal eller med lokal för medlingsmötet.

I många projekt har man även haft kontakt med den lokala brottsofferjouren. Kontakterna har varit av informativ karaktär. I projekten i Timrå och Sundsvall har brottsofferjouren även en aktiv roll, antingen som medlare eller som stöd för brottsoffret under medlingen.

---

⁵ Situationell brottsprevention innebär att förändra de situationer som inbjuder till brott medan social brottsprevention syftar till att påverka människors benägenhet (motivation) att begå brott.

Projektens verksamhet

Utvärderingen ska beskriva projekten som ingår i försöksverksamheten, jämföra olika typer av projekt, studera samarbetet mellan medlingsprojekten och deras samarbetspartners, belysa medlingens effekter på gärningsmän och brottsoffer samt analysera medlingens kostnader för rättsväsendet.

För att kunna beskriva och jämföra projekten har uppgifter samlats in på flera sätt. Kontakter med projekten och projektens ansökningar om medel har givit viktig och grundläggande information, exempelvis om hur projekten är organiserade. Vid årsskiftet 1998/1999 skickades en första enkät ut till alla projekt i försöksverksamheten. Enkäten innehåller bland annat frågor om projektens utvecklingsfas, hur medlingsförfarandet går till, vilka instanser projekten samarbetar med och hur detta samarbete går till. Enkäten följs upp med en andra enkät hösten 1999, för att fånga upp eventuella förändringar, speciellt vad gäller projektens organisation, men även vad gäller inriktningen av verksamheten.

Projektet lämnar kontinuerligt uppgifter till BRÅ om den löpande verksamheten i så kallade medlingsprotokoll. Ett protokoll avser ett medlingstillfälle och sänds till BRÅ allt eftersom medlingarna är avklarade, vanligtvis en gång i månaden. De redovisar hur många medlingar som genomförs i respektive projekt, typ av brottsoffer (företag/privatperson), brott, ålder och kön på gärningsmännen och brottsoffren, avtal som slutits och om de genomförts samt eventuella domar m.m. Protokollen skrivs av den person som genomför medlingen. Denna noterar också om brottsoffer och gärningsman kan tänka sig att bli kontaktade av BRÅ för en intervju om medlingen.

Här redovisas de uppgifter om projektens medlingsverksamhet som hittills framkommit i enkäter, medlingsprotokoll, medelsansökningar och i samtal med projektens medarbetare.

Fram till och med den 15 april, när försöksverksamheten pågått ett halvår, hade 253 protokoll sänts in till BRÅ. Två tredjedelar (168) gällde utförda medlingar; 85 medlingar hade således inte blivit av, oftast på grund av att någon av parterna inte velat delta av olika anledningar. De 168 genomförda medlingarna är fördelade på 16 av försöksverksamhetens projekt. Fördelningen är mycket ojämn, främst för att projekten befinner sig i skilda utvecklingsfaser och för att de projekt som var etablerade innan försöksverksamheten startade redan genomförde medlingar när försöksverksamheten inleddes.

Projekt	Antal medlingar
Uppsala	22
Laholm	2
Göteborg (Västra Frölunda)	5
Västerås (Revansch)	1
Örnsköldsvik	58
Skövde	22
Stockholm (Vantör)	4
Forshaga	2
Sollentuna	2
Österåker	1
Solna/Sundbyberg/Ekerö	2
Mariestad	2
Hudiksvall/Nordanstig	34
Järfälla	4
Tyresö	3
Lund	4
Totalt	168

Figur 2. Genomförda medlingar från och med den 15 oktober 1998, till och med den 15 april 1999, fördelade över försöksverksamhetens projekt.

Den ojämna fördelningen kan också bero på olika organisationsformer, ärendetillströmning, storleken på området i vilket projektet verkar och vilka brott som behandlas i projekten. Dessa aspekter diskuteras nedan utifrån de sex faser ett medlingsprojekt genomgår.

Syften och målsättningar

Den praktiska medlingsverksamheten har i allmänhet liten eller ingen förankring i teoribildning eller forskning. Den verkar snarare grunda sig på praktiska erfarenheter. Detta faktum – och att projekten befinner sig i olika utvecklingsfaser – avspeglas i projektens målsättningar och syften som de beskrivs i ansökningarna om medel.

Så gott som samtliga betonar gärningmannen i sina syftesbeskrivningar. I de fall brottsoffret nämns görs det oftast efter det att syftet vad gäller gärningmannen beskrivits. En förklaring till detta kan vara att medlingen oftast bedrivs i en miljö där man är van vid, och där uppgiften är, att sätta ungdomars behov i fokus, till exempel inom socialtjänstens arbete med ungdomar. Det behöver dock inte betyda att projekten har ett ensidigt gärningsmannaperspektiv utan att de väljer att framhålla det perspektivet. Förhållandet är särskilt tydligt i de projekt som befinner sig i förankringsfasen, där informationsarbetet mot beslutsfattare är viktigt.

Syften och målsättningar kan förändras med tiden, speciellt i de projekt som ännu inte genomfört någon medling och fortfarande befinner sig i idéfasen, förankringsfasen eller organisationsfasen. Det är troligt att man vid genomförandet av en medling ser effekterna på ett annat sätt och därmed kan förändra sin inställning till medlingens verkningar.

Varifrån kommer ärendena?

Betydelsefullt för hur projekten utvecklas är hur ärendetillförseln organiseras och fungerar. I fas tre, organisationsfasen, går större delen av arbetet åt till att skapa de samarbetsformer och den organisation som krävs för att få i gång en fungerande ärendetillströmning till projektet. Det stod klart redan innan försöksverksamheten startade att de medlingsprojekt som var organiserade inom offentlig förvaltning hade det lättare med detta än projekt som stod helt utanför, till exempel ideella projekt. (Nehlin, Lindström och Svanberg, 1998) Det är framför allt sekretessen runt uppgifterna som försvårar arbetet, men även huruvida det finns eller inte finns några utarbetade samarbetsformer sedan tidigare.

Samtliga projekt som befinner sig i genomförandefasen eller verksamhetsfasen uppger att de får en stor del av sina ärenden från polisen, hälften får också ärenden från socialtjänsten.

Antalet ärenden i projekten varierar, oavsett vilken instans ärendena kommer från och vilken fas i utvecklingen projekten befinner sig i. I ett par fall har nystartade projekt tilldelats en stor mängd ärenden redan vid starten. Andra har, trots ett gediget informationsarbete, knappast tilldelats några ärenden alls. Det är för tidigt att slå fast orsakerna till denna skillnad. En direkt kontakt och ett väl fungerande samarbete med polisens utredare av ungdomsbrott förefaller dock vara en förutsättning för ett stort antal anmälda medlingsärenden.

I de projekt, som under försöksperioden snabbt gått in i genomförandefasen, har det funnits en tydlig vilja och beredskap hos polisen – både hos ledningen och bland enskilda utredare – att utveckla medlingsverksamheten. I flera fall har också de projektansvariga funnits i polisens direkta närhet, antingen genom att ha ett rum hos polisen eller genom att regelbundet vistas där. Andelen genomförda medlingar förefaller dessutom öka i takt med att de verksamma i projektet känner sig säkra i sin roll.

Några av projekten har rapporterat om svårigheter att få till stånd ett väl fungerande samarbete med polisen. Orsakerna till detta kan vara flera. I många polisdistrikt pågår en omstrukturering till följd av närpolisreformen, vilket gör att intresset för nya typer av verksamheter är svagt. I ett par områden har man brist på poliser för utredning av ungdomsbrott. Vidare kan det finnas förutfattade meningar om och erfarenheter av svårigheter att samarbeta med kommunens socialtjänst och vice versa, som gör att samarbetet inte prioriteras. Till stor del förefaller problemet handla om att polisutredarna är ovana vid tanken på medling, även om de i sak är positiva. Man har ännu inte hittat formen för hur frågan om medling ska fogas in i de ordinarie rutinerna vid utredning av

ungdomsbrott. I ett av projekten beskrivs samarbetet med polisen som mycket bra. Trots det har inte ett enda medlingsärende anmälts från polisen sedan projektstarten för över ett halvår sedan.

Ärenden till medling anmäls också från kommunernas socialtjänst. Det förefaller vara särskilt vanligt i de projekt som har svårt att etablera en tät och fungerande kontakt med specialiserade ungdomsutredare eller med lokalt anknutna poliser. Det förekommer även, som beskrivits tidigare, att de projektansvariga parallellt med medlingsprojektet har ansvar för myndighetsutövning inom socialtjänsten. Vid hög belastning innebär detta att man avvaktar med att utveckla medlingsverksamheten.

De flesta projekt har från början sökt ett mer eller mindre aktivt samarbete med den lokala åklagarkammaren. Åklagarna förefaller i de flesta fall vara positiva till att projektet startar, i några fall har åklagare även varit aktiva för att medling ska komma till stånd. Andra åklagarkammare har avvisat allt samarbete med medlingsprojekten med hänvisning till tidsbrist och till att ingen lagstiftning finns beträffande medling. Flera åklagare har begärt att medling inte ska ske före rättegång. Inom ramen för det samarbete med ett antal åklagarkammare som BRÅ initierat ska BRÅ studera hur aktiva åklagarna har möjlighet att vara vad gäller att överföra medlingsärenden till medlingsprojekt.

Flera av projekten verkar inom ett begränsat geografiskt område. Det har naturligtvis betydelse för antalet ärenden som anmäls till medling. Likaså har områdenas karaktär (storstad/landsbygd) betydelse med avseende på andel ungdomar, antal anmälda brott etc.

I 247 av de 253 medlingsprotokollen från försöksverksamhetens projekt har det angivits från vilken instans projektet fått ärendet. Nästan tre fjärdedelar av ärendena kommer från polisen och ytterligare en tiondel från polisen och socialtjänsten tillsammans. Detta är ytterligare ett belegg för att ett gott samarbete med polisen är en förutsättning för en fungerande ärendetillförsel till medlingsprojekten.

Fallet hänvisat från	Antal
Polis	173
Privat	2
Socialtjänst	35
Åklagare	2
Polis och socialtjänst	25
Polis och åklagare	1
Skola	3
Förälder	6
Totalt	247

Figur 3. Medlingsärenden indelade på vilken instans ärendet hänvisats från.

En fungerande medlingsverksamhet, som samverkar med olika myndigheter, organisationer, företag, föreningar m.fl. kan vara ett exempel på den samverkan på lokal nivå som beskrivs i Regeringens nationella brottsförebyggande program "Allas vårt ansvar" (Ds 1996:59). Inte minst i de projekt där exempelvis kyrkor, köpmannaföreningar och brottsofferjour är inblandade och där frivilliga medlare, så kallade lekmannamedlare, är engagerade.

Vem medlar?

Det finns projekt i försöksverksamheten som enbart använder sig av lekmanamedlare, till exempel i Eskilstuna. Det innebär givetvis praktiska och ekonomiska fördelar för projekten. Ofta framhålls också att ett ökat ansvar i närskapet och bland dess invånare bidrar till en förhöjd informell social kontroll som kan verka brottsförebyggande (Zila, 1988). Att använda lekmanamedlare är inte ovanligt i andra länder och det förekommer även bland de projekt i försöksverksamheten som är medlingsaktiva. Det är dock vanligare att en socionom eller annan anställd vid projektet medlar. Det finns projekt där det varierar och då är det vanligt att lekmän medlar vid enklare fall medan en anställd tar hand om fall av grövre brott. Uppsala kommuns medlingsverksamhet tillämpar denna princip.

I 166 av protokollen från försöksverksamheten, som beskriver en medling, uppges vem som medlat. Endast i 12 (cirka 7 procent) av dessa anges att en lekmannamedlare genomfört medlingen. I flera av de projekt som var medlingsaktiva när försöksverksamheten inleddes har tilldelningen av medel inneburit att de kunnat genomföra utbildningar av lekmannamedlare. Det är alltså möjligt att en större andel medlingar kan komma att genomföras av lekmanamedlare under den senare delen av försöksverksamheten.

Vilka åldrar?

Försöksverksamheten ska enligt direktiven vara riktad mot unga lagöverträdare. I uppdraget avser man med unga lagöverträdare främst ungdomar mellan 15 och 17 år. Många projekt i försöksverksamheten ägnar sig i relativt stor utsträckning åt ärenden med såväl yngre som äldre gärningsmän. Flera av projekten uppger att de inte har några åldersgränser alls, till exempel det ideellt drivna projektet i Solna-Sundbyberg-Ekerö. I de mindre kommunerna kan en begränsning till endast 15-, 16- och 17-åringar innebära att det blir så få ärenden att en verksamhet blir svår att driva.

Vid de medlingstillfällena, som beskrivits i de medlingsprotokoll som kommit in till BRÅ, är gärningsmännen i genomsnitt 16 år, medianen ligger på 15 år. Den yngsta som deltagit var 10 år (ett snatteriärende i Örnsköldsvik) och de äldsta var 19 år.

Av avgörande betydelse för vilka åldrar som kommer i fråga för medling är vilka typer av brott som behandlas. I de projekt som i stor utsträckning ägnar sig åt snatteriärenden, är gärningsmännen inte sällan under 15 år.

Vilka brott?

Alla projekt, oavsett utvecklingsfas, uppger att de behandlar eller avser behandla skadegörelsefall i sin medlingsverksamhet. Så gott som alla uppger också snatterier och stölder som tänkbara medlingsärenden.

Vad gäller brottslighet av lite grövre slag kan man skönja en tydligare skillnad mellan de projekt som börjat genomföra medlingar och de som inte gjort det. De som börjat genomföra medlingar kan alla tänka sig att medla vid olaga hot, ringa misshandel och misshandel. Så gott som samtliga av dessa uppger att de även kan tänka sig att medla vid grov misshandel.

De som ännu inte börjat medla uppger att de kan tänka sig att medla i ärenden av olaga hot och ringa misshandel men misshandel och grov misshandel kan bara drygt hälften tänka sig att medla vid. Man kan alltså se en större tveksamhet till att medla vid grova brott i de projekt som befinner sig i organisationsfasen, genomförandefasen och i viss mån även i verksamhetsfasen. Det kan ha att göra med hur säkra medlarna känner sig i sina roller och i vilken utsträckning projektet har format en tydlig målsättning.

Det finns projekt i alla utvecklingsfaser som i första hand medlar vid snatterier men som även kan tänka sig att medla vid andra brottstyper. Av de medlingsprotokoll som hittills kommit in till BRÅ är drygt hälften medlingar vid snatterier. Vissa projekt har en tydlig inriktning mot denna typ av kriminalitet, ofta för att man vill "stämna i bäcken", och för att man anser att vuxenvärlden bör ingripa på ett tidigt stadium i den unges kriminella karriär. Att medla eller inte medla vid snatterier är en återkommande diskussion som förs vid bland annat Föreningen för medling i Sveriges möten. Ungefär en fjärdedel av medlingarna gäller brott som skadegörelse, stöld och biltillgrepp.

Brottskategori	Antal	Andel
Våldsbrott	25	14
Tillgreppsbrott	131	78
Övrigt	12	7
Totalt	168	99

Figur 4. Medlade ärenden från och med den 15 oktober 1998, till och med den 15 april 1999, uppdelade på typ av brott.

Inom försöksverksamheten gäller medlingar vid våldsbrott oftast misshandel, rån och olaga hot samt försök till dessa brott. Typen av brott som behandlas avgör troligen vilken effekt man kan förvänta sig av medlingen. En medling

vid ett rån kan ha ett helt annat innehåll och kräva en helt annan arbetsinsats än en medling vid ett snatteri. Vid slutet av försöksverksamheten blir det möjligt att, med utgångspunkt i medlingsprotokollen, redovisa vilka brottskategorier som ofta går till medling och hur försöksverksamhetens olika projekt motiverar inriktningar mot olika brottstyper. Vilka olika effekter medlingar vid olika typer av brott kan få, med utgångspunkt i deltagarnas upplevelser av medlings-situationen, ska också redovisas.

Av de projekt som är i verksamhetsfasen finns de som i första hand medlar vid grövre brott men som även kan tänka sig att medla vid snatterier, beroende på gärningsmannens problembild och behovet av och viljan hos brottsoffret, som i dessa fall oftast är en affärsidkare.

Brottsoffren

I snatteriärenden och skadegörelseärenden är det oftast ett företag som är måls-ägande. I dessa ärenden är det exempelvis affärsinnehavaren, butikschefen eller motsvarande som deltar i medlingen. Medlingen handlar då ofta om hur ett sådant brott drabbar ett företag ekonomiskt vad gäller arbetsbörda och hur personalen känner sig etc. I många projekt menar man att gärningsmannen då får en större insikt i att brott riktade mot företag också får konsekvenser för individer. I 154 medlingsprotokoll uppges om brottsoffret i medlingen är en privatperson eller en företrädare för ett företag eller annan organisation (till exempel skola). I 61 procent av dessa ärenden företrädde brottsoffret ett företag eller annan juridisk person.

Brottsoffer	Antal	Andel
Privatperson	64	39
Företag/organisation	102	61
Totalt	166	100

Figur 5. Indelning av brottsoffer som deltagit i medling som privatpersoner, eller som företrädare för ett företag eller en organisation.

I 39 procent av de 166 medlingar som beskrivs i protokollen, har brottsoffret drabbats som privatperson. I dessa ärenden kan det handla om såväl egendomsbrott, till exempel biltillgrepp, som grova brott som misshandel och rån. De projekt som medlar vid våldsbrott gör det oftast med det huvudsakliga syftet att hjälpa brottsoffret att komma över händelsen. Samtidigt menar man att mötet kan ha en pedagogisk effekt på gärningsmannen.

I vilket skede i rättsprocessen medlar man?

De projekt som utför medlingar uppgav i enkäten om de medlade före eller efter rättslig prövning. Två projekt (i Västerås) medlar alltid efter det att den rättsliga prövningen har skett. Anledningen till det är att åklagarna i detta åklagardistrikt inte anser att det är lämpligt att medla före den rättsliga prövningen. Nästan hälften av projekten har som målsättning att alltid medla före den rättsliga prövningen – övriga kan utföra medlingar såväl före som efter rättslig prövning.

Det som avgör när en medling kan utföras beror mer på praktiska förutsättningar än på någon teori om när det ska ske för att vara mest effektivt. Snabbheten i överförande av ärendet till projekten, från exempelvis polisen, kombinerat med regeln om snabb prövning i ungdomsmål, avgör om det finns tid för att sammanföra offret och gärningsmannen före den rättsliga prövningen. Detta avspeglas även i medlingsprotokollen.

I 65 av de medlingar som beskrivs i de 168 protokollen är gärningsmannen under 15 år och därmed inte aktuell för någon rättslig prövning. I 56 protokoll har frågan om den rättsliga prövningen av ärendet inte besvarats.

I resterande 47 ärenden, som lett till någon form av rättslig prövning, det vill säga beslut i åtalsfrågan eller prövning i tingsrätt, skedde medlingen i nästan hälften av ärendena före prövningen.

Materialet är för litet och har ett allt för stort internt bortfall för att man ska kunna dra några bestämda slutsatser av det. Man kan ändå konstatera att en stor del av de ärenden, som det medlas vid, aldrig kommer till någon rättslig prövning över huvud taget eftersom gärningsmannen ofta är under 15 år.

Detta är en beskrivning av den medlingsverksamhet som pågått inom ramen för försöksverksamheten med medling för unga lagöverträdare under första halvåret. Resultaten bör ses mot bakgrund av att flera av projekten inte börjat eller precis kommit igång med att medla. Insamlingen av information pågår försöksverksamheten ut och bilden av verksamheten kan komma att modifieras när utvärderingen presenteras i sin helhet i mars år 2000. Resultaten kommer även att kompletteras med resultat från flera delstudier, till exempel av gärningsmän och brottsoffer som genomgått medling.

Litteratur

- Adizes, I.** (1988). *Organisationers livscyklar*. Kristianstad: Liber.
- Brottsförebyggande rådet** (1977). *Nytt straffsystem. Idéer och förslag*. BRÅ-rapport 1977:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Christie, N.** (1977). Conflict as property. *British Journal of Criminology* 17: 1-15.
- Justitiedepartementet** (1998). (Ds 1996:59) *Allas vårt ansvar. Ett nationellt brottsförebyggande program*. Stockholm: Fritzes.
- Justitiedepartementet** (1998). (Ju 97/1394) *Uppdrag åt Brottsförebyggande rådet att inleda och utvärdera en försöksverksamhet med medling för unga lagöverträdare*.
- Justitiedepartementet** (1998). (Dir. 1998:30) *Kommittédirektiv*. Medling m. m. för unga lagöverträdare.
- Justitiedepartementet** (1998). (Dir. 1998:31) *Kommittédirektiv*. Tilläggsdirektiv till Kommittén för brottsförebyggande arbete.
- Nehlin, C., Lindström, P. och Svanberg, K.** (1998) *Medling vid brott. Om mötet mellan unga gärningsmän och brottsoffer*. Södertälje: Kommentus
- Riksåklagaren** (1996). *Medlingsverksamhet för unga lagöverträdare. En kartläggning av projekt. Ett förslag till modell för medling*. Åklagarväsendet: Rapport 1996:6.
- SOU 1999:61**. *Brottsförebyggande arbete i landets kommuner. Slutrapport från Kommittén för brottsförebyggande arbete (KBA)*. Stockholm: Fritzes
- Svanberg, K.** (1996). *Medling ur brottsofferperspektiv – en utvärdering*. Stockholm: Sociologiska institutionen. Stockholms universitet.
- Umbreit, M.** (1994). *Victim meets offender. The impact of restorative justice and mediation*. New York: Criminal Justice Press.
- Umbreit, M.** (1996). *Mediating interpersonal conflicts. A pathway to peace*. New York: Willow Tree Press.
- Van Ness, D. och Strong, K.H.** (1997). *Restoring justice*. Cincinnati: Anderson Publishing Co.
- Zehr, H.** (1990). *Changing lenses*. Scottdale: Herald Press.
- Zila, J.** (1988). *Förlikning mellan brottsoffer och gärningsman. En litteraturgenomgång*. I: Wiklund, G. (red.) *Brottsoffer*. BRÅ utredning, 1988:1. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Örnerborg, E.** (1999). *Nya Zeeland. Familjerådslag ersätter rättegång för unga*. Apropå 2: 20-22.

Några webbplatser

Brottsförebyggande rådet: www.brottsforebygganderadet.se

Nordiskt forum för medling (NFM): www.n-f-m.org

Center for restorative justice & meditation: ssw.che.umn.edu/ctr4rjm

Den amerikanska medlingsorganisationen Victim/offender meditation association: www.voma.org eller VORP: vorp.com

Mediation UK i England: www.cix.co.uk/~mediationuk/

Svenska artiklar

Se till exempel Advokaten nr 7/98 och nr 4/99, Socionomen nr 5/99 och Apropå nr 5-6/98.

Föreningen för medling i Sverige

Ordförande Ann Hellströmer, tfn 070-776 03 66, kassör Ann-Christine Ljungblom, tfn 016-10 26 55.

English summary

Meditation with young offenders

Published by:

National Council for Crime Prevention (BRÅ)

P.O. Box 1386

SE-111 93 Stockholm

Sweden

Internet: www.brottsforebygganderadet.se

Reference:

BRÅ-report 1999:12

ISSN 1100-6676, ISBN 91-38-31583-1

Available in Swedish from:

Fritzes Kundtjänst

SE-106 47 Stockholm

Sweden

On 16 April 1998 the Swedish Government gave the National Council for Crime Prevention (BRÅ) the task of introducing, supporting and evaluating a trial of mediation for young offenders (Ju 97/1394). The trial mediation activities began in the autumn of 1998. The final results were to be described in March 2000.

The original Swedish report contains a description of the 32 separate projects included in the trial and an account of their activities when the trial had been in progress for six months, that is, from 15 October 1998 up to 15 April 1999.

On the basis of the information obtained to date from these projects it would appear that mediation activities go through six phases. In the idea phase those coming often in contact with young offenders launch the idea of starting a mediation project. Then comes the empowering phase. This consists of formulating project goals, disseminating information to local decision-makers and securing the necessary funding. In the organization phase a project manager is designated and procedures established to obtain and deal with suitable cases. In the initiatory phase mediation actually begins but usually only in connection with the less serious property offences such as shoplifting and causing damage. In this phase experience is gained of initial practical difficulties and ways of overcoming them. After some time, and on the basis of experience gained, the project enters the full activity phase. Working routines are established, those who launched the idea of mediation see its direct effects, general aims and specific objectives can be flexibly modified, and the project can serve as an

inspiration to other projects that are still in the initial stages. Finally comes the maintenance phase. Although the project has become a known and established way of dealing with young offenders, there remains the problem of ensuring its continued life. Typically, project organization is fragile since it often centres round a single key person and is highly dependent upon continuing support from its managing body, its workers and its collaborating agencies.

Phases can, of course, overlap and on occasion a project will have to return to some earlier phase before it can continue.

An important condition for getting mediation started is that there preferably should be two determined persons committed to translating the idea into practice and prepared to act as mediators. When the trial started there were a handful of projects that had already entered the full activity phase and others that were in the initiatory phase, that is they had just begun to undertake mediation. Most of the remaining projects progressed during the first six months from the initial idea or empowering phase to the organization phase, that is they moved from the initial idea to start a mediation project to having arranged most of the organizational conditions necessary for actually starting. A few of these remaining projects had in fact begun mediation and hence were in the initiatory phase.

In all, therefore, approximately half of the trial's different projects were carrying out mediation activities. During the first six months of the trial about 170 mediations had been carried through in 16 projects. Of the mediations that have been carried out so far a majority have arisen as a result of shoplifting. This means that the injured party was often a firm. The median age of the perpetrators was 15. The tendency is for projects that had moved into the full activity phase to be the ones that were dealing with more serious offences. Approximately 15% of mediations undertaken during the first six months of the trial arose as the result of violent offences, mainly assaults.

When a mediation project is contemplated, it is useful to examine local crime statistics with a view to seeing what basis exists for being able to keep mediation at a level that can be considered meaningful. The general aims of the project and its specific objectives should be formulated. Such formulations should be based on the experience gained in other projects, the evaluations on them that have been carried out and research in general in this field. Stated general aims and specific objectives are necessary if a well-defined and well-based activity is to come into being and make possible an evaluation of the work done. Evaluations can provide a basis for changing aspects of the activity and are useful for the exchange of experience between projects. Evaluations are also required as a basis for political or organizational decisions.

Mediation in Sweden has developed spontaneously without regulation. This means that the various projects have been organized in different ways. Most of the projects included in the trial are organized as part of municipal social services, either as an independent activity or one undertaken in parallel with some other social service activity. Occasional projects are run by the police or voluntary organizations. The agencies and organizations with which projects collaborated and the nature of that collaboration showed considerable variation.

The single most important factor affecting whether mediation can be maintained as a continuing activity is the number of cases referred to the project. In its turn, this depends on how well collaboration with other agencies works. A well-developed collaboration with the police is essential for functional and continuous mediation. The input of cases to a mediation project also depends on local circumstances and the attitudes of individual public servants. Unless there are formal routines for the transmission of cases for mediation, input will vary over time. The presence or absence of such arrangements will also show input variation as between municipalities.